

## Daftar Isi

|                                                                           |      |
|---------------------------------------------------------------------------|------|
| TINJAUAN MATA KULIAH .....                                                | ix   |
| MODUL 1: PENYELENGGARAAN PEMERINTAHAN NEGARA<br>RI MENURUT UUD 1945 ..... | 1.1  |
| Kegiatan Belajar 1:                                                       |      |
| Asas-Asas Penyelenggaraan Pemerintahan di Indonesia .....                 | 1.3  |
| Latihan .....                                                             | 1.9  |
| Rangkuman .....                                                           | 1.10 |
| Tes Formatif 1 .....                                                      | 1.10 |
| Kegiatan Belajar 2:                                                       |      |
| Hubungan Antarlembaga Negara .....                                        | 1.13 |
| Latihan .....                                                             | 1.23 |
| Rangkuman .....                                                           | 1.24 |
| Tes Formatif 2 .....                                                      | 1.24 |
| Kegiatan Belajar 3:                                                       |      |
| Kementerian Negara Republik Indonesia .....                               | 1.27 |
| Latihan .....                                                             | 1.37 |
| Rangkuman .....                                                           | 1.37 |
| Tes Formatif 3 .....                                                      | 1.38 |
| Kegiatan Belajar 4:                                                       |      |
| Lembaga Pemerintah Nonkementerian Republik Indonesia .....                | 1.40 |
| Latihan .....                                                             | 1.60 |
| Rangkuman .....                                                           | 1.60 |
| Tes Formatif 4 .....                                                      | 1.61 |
| KUNCI JAWABAN TES FORMATIF .....                                          | 1.63 |
| DAFTAR PUSTAKA .....                                                      | 1.64 |
| MODUL 2: SISTEM PENYELENGGARAAN PEMERINTAHAN<br>DAERAH DI INDONESIA ..... | 2.1  |
| Kegiatan Belajar 1:                                                       |      |
| Kewenangan Daerah, Kelembagaan Pemerintah Daerah, dan DPRD .....          | 2.3  |



|                                                                            |                |
|----------------------------------------------------------------------------|----------------|
| Latihan .....                                                              | 2.33           |
| Rangkuman .....                                                            | 2.34           |
| Tes Formatif 1 .....                                                       | 2.35           |
| <b>Kegiatan Belajar 2:</b>                                                 |                |
| Kepegawaian dan Keuangan Daerah .....                                      | 2.37           |
| Latihan .....                                                              | 2.51           |
| Rangkuman .....                                                            | 2.52           |
| Tes Formatif 2 .....                                                       | 2.52           |
| <b>Kegiatan Belajar 3:</b>                                                 |                |
| Pelayanan Publik dan Pengawasan Pemerintahan Daerah .....                  | 2.55           |
| Latihan .....                                                              | 2.64           |
| Rangkuman .....                                                            | 2.65           |
| Tes Formatif 3 .....                                                       | 2.66           |
| <b>KUNCI JAWABAN TES FORMATIF .....</b>                                    | <b>2.69</b>    |
| <b>DAFTAR PUSTAKA .....</b>                                                | <b>2.71</b>    |
| <br><b>MODUL 3: PENGERTIAN DAN RUANG LINGKUP HUBUNGAN<br/>PUSAT-DAERAH</b> | <br><b>3.1</b> |
| <b>Kegiatan Belajar 1:</b>                                                 |                |
| Pengertian dan Ruang lingkup Hubungan Pusat-Daerah .....                   | 3.3            |
| Latihan .....                                                              | 3.9            |
| Rangkuman .....                                                            | 3.9            |
| Tes Formatif 1 .....                                                       | 3.10           |
| <b>Kegiatan Belajar 2:</b>                                                 |                |
| Model-model Hubungan Pusat-Daerah .....                                    | 3.12           |
| Latihan .....                                                              | 3.21           |
| Rangkuman .....                                                            | 3.21           |
| Tes Formatif 2 .....                                                       | 3.22           |
| <b>Kegiatan Belajar 3:</b>                                                 |                |
| Asas Penyelenggaraan Pemerintahan di Daerah .....                          | 3.24           |
| Latihan .....                                                              | 3.44           |
| Rangkuman .....                                                            | 3.44           |
| Tes Formatif 3 .....                                                       | 3.45           |



|                                                                                                         |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| KUNCI JAWABAN TES FORMATIF .....                                                                        | 3.47       |
| DAFTAR PUSTAKA .....                                                                                    | 3.48       |
| <b>MODUL 4: HUBUNGAN PUSAT-DAERAH DALAM BIDANG KEWENANGAN</b> .....                                     | <b>4.1</b> |
| Kegiatan Belajar 1:                                                                                     |            |
| Pola Pembagian Kewenangan/Urusan, Prosedur, dan Mekanisme Penyerahan Urusan .....                       | 4.4        |
| Latihan .....                                                                                           | 4.33       |
| Rangkuman .....                                                                                         | 4.34       |
| Tes Formatif 1 .....                                                                                    | 4.35       |
| Kegiatan Belajar 2:                                                                                     |            |
| Kewenangan dan Mekanisme Penyerahan Urusan Pemerintahan Menurut Undang-Undang Nomor 23 Tahun 2014 ..... | 4.38       |
| Latihan .....                                                                                           | 4.60       |
| Rangkuman .....                                                                                         | 4.61       |
| Tes Formatif 2 .....                                                                                    | 4.62       |
| KUNCI JAWABAN TES FORMATIF .....                                                                        | 4.64       |
| DAFTAR PUSTAKA .....                                                                                    | 4.65       |
| <b>MODUL 5: HUBUNGAN PUSAT-DAERAH DALAM BIDANG KEORGANISASIAN</b> .....                                 | <b>5.1</b> |
| Kegiatan Belajar 1:                                                                                     |            |
| Perkembangan Organisasi Pemerintah Daerah .....                                                         | 5.3        |
| Latihan .....                                                                                           | 5.43       |
| Rangkuman .....                                                                                         | 5.44       |
| Tes Formatif 1 .....                                                                                    | 5.47       |
| Kegiatan Belajar 2:                                                                                     |            |
| Organisasi Pemerintahan Daerah menurut Undang-undang Nomor 23 Tahun 2014 .....                          | 5.50       |
| Latihan .....                                                                                           | 5.69       |
| Rangkuman .....                                                                                         | 5.70       |
| Tes Formatif 2 .....                                                                                    | 5.70       |
| KUNCI JAWABAN TES FORMATIF .....                                                                        | 5.73       |
| DAFTAR PUSTAKA .....                                                                                    | 5.74       |



|                                                                         |                |
|-------------------------------------------------------------------------|----------------|
| <b>MODUL 6: HUBUNGAN PUSAT-DAERAH DALAM BIDANG KEUANGAN</b>             | <b>6.1</b>     |
| Kegiatan Belajar 1:                                                     |                |
| Pengertian dan Model Hubungan Keuangan Pusat-Daerah .....               | 6.4            |
| Latihan .....                                                           | 6.11           |
| Rangkuman .....                                                         | 6.12           |
| Tes Formatif 1 .....                                                    | 6.12           |
| Kegiatan Belajar 2:                                                     |                |
| Ruang Lingkup Hubungan Keuangan Pusat-Daerah .....                      | 6.15           |
| Latihan .....                                                           | 6.75           |
| Rangkuman .....                                                         | 6.76           |
| Tes Formatif 2 .....                                                    | 6.77           |
| <b>KUNCI JAWABAN TES FORMATIF</b> .....                                 | <b>6.79</b>    |
| <b>DAFTAR PUSTAKA</b> .....                                             | <b>6.80</b>    |
| <br><b>MODUL 7: HUBUNGAN PUSAT-DAERAH DALAM BIDANG PELAYANAN PUBLIK</b> | <br><b>7.1</b> |
| Kegiatan Belajar 1:                                                     |                |
| Pelayanan Publik .....                                                  | 7.3            |
| Latihan .....                                                           | 7.26           |
| Rangkuman .....                                                         | 7.27           |
| Tes Formatif 1 .....                                                    | 7.27           |
| Kegiatan Belajar 2:                                                     |                |
| Hubungan Pusat-Daerah dalam Bidang Pelayanan .....                      | 7.30           |
| Latihan .....                                                           | 7.45           |
| Rangkuman .....                                                         | 7.45           |
| Tes Formatif 2 .....                                                    | 7.45           |
| <b>KUNCI JAWABAN TES FORMATIF</b> .....                                 | <b>7.48</b>    |
| <b>DAFTAR PUSTAKA</b> .....                                             | <b>7.49</b>    |



## MODUL 8: HUBUNGAN PUSAT-DAERAH DALAM PENYELENGGARAAN PEMBANGUNAN 8.1

|                              |      |
|------------------------------|------|
| Kegiatan Belajar 1:          |      |
| Pengertian Pembangunan ..... | 8.4  |
| Latihan .....                | 8.12 |
| Rangkuman .....              | 8.12 |
| Tes Formatif 1 .....         | 8.13 |

|                                              |      |
|----------------------------------------------|------|
| Kegiatan Belajar 2:                          |      |
| Sistem Perencanaan Pembangunan Nasional..... | 8.15 |
| Latihan .....                                | 8.29 |
| Rangkuman .....                              | 8.29 |
| Tes Formatif 2.....                          | 8.30 |

|                                                   |      |
|---------------------------------------------------|------|
| Kegiatan Belajar 3:                               |      |
| Rencana Pembangunan Jangka Panjang Nasional ..... | 8.33 |
| Latihan .....                                     | 8.64 |
| Rangkuman .....                                   | 8.65 |
| Tes Formatif 3 .....                              | 8.65 |

|                                  |      |
|----------------------------------|------|
| KUNCI JAWABAN TES FORMATIF ..... | 8.67 |
| DAFTAR PUSTAKA .....             | 8.68 |

## MODUL 9: HUBUNGAN PUSAT-DAERAH DALAM BIDANG PENGAWASAN 9.1

|                                              |      |
|----------------------------------------------|------|
| Kegiatan Belajar 1:                          |      |
| Pengertian dan Bentuk/Jenis Pengawasan ..... | 9.3  |
| Latihan .....                                | 9.24 |
| Rangkuman .....                              | 9.24 |
| Tes Formatif 1 .....                         | 9.25 |

|                                                             |      |
|-------------------------------------------------------------|------|
| Kegiatan Belajar 2:                                         |      |
| Ruang Lingkup Hubungan Pusat-Daerah Bidang Pengawasan ..... | 9.27 |
| Latihan .....                                               | 9.46 |
| Rangkuman .....                                             | 9.46 |
| Tes Formatif 2 .....                                        | 9.48 |

|                                  |      |
|----------------------------------|------|
| KUNCI JAWABAN TES FORMATIF ..... | 9.50 |
| DAFTAR PUSTAKA .....             | 9.51 |
| DAFTAR RIWAYAT HIDUP .....       | 9.53 |